

PUHEENVUOROJA

SIRKKULANPUISTO RISTIPAINIEN AALLOKOSSA

**Mari Suonio, Elina Pekonen, Laura Meriluoto,
Petri Ruuskanen, Urpo Mönkkönen***

Johdanto

Artikkeli on tapausselostus vuonna 2015 30-vuotisjuhlavuottaan viettävän Kuopiolaisen kansalaisjärjestön, Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry:n erilaisista rooleista kansalaistoimijana ja sosiaalipalvelujen tuottajana. Tämä raittius- ja kansanterveysjärjestö ja sen toiminta ovat kehittyneet paljon näiden 30 toimintavuoden aikana, eivätkä muutosprosessit ole aina olleet kivuttomia. Ympäröivältä yhteiskunnalta tulevat vaatimukset aiheuttavat palvelujärjestelmälle ristiriitaisia pulmia. Onkin hyvä palata historiassa taaksepäin ja tarkastella raittius- ja kansanterveysjärjestön kehityskaarta alati muuttuvassa yhteiskunnassa.

Artikkelissa tarkastellaan käytännönläheisesti yhdistyksen toiminnan kehitystä ja matkan varrella olleita kumppanuussuhteita. Keskeistä on, millaisia kysymyksiä markkinaehtoinen palvelutoiminta on nostanut kansalaisjärjestön arkeen ja kuinka palveluntuottajille asetettuihin ehtoihin vastaamisessa on onnistuttu yhdistämään perinteinen kansalaisjärjestötoimijan rooli ja toimiva järjestöhybridi. Artikkelissa tarkastellaan myös palvelujen kilpailutuksen mukanaan tuomia erityispiirteitä, jotka vaikuttavat kumppanuuksiin ja yhteistyöhön sekä muiden järjestöjen että julkisen sektorin kanssa.

---

*Mari Suonio, YTM, Itä-Suomen yliopisto; Elina Pekonen, YTM, Diakonia-ammattikorkeakoulu; Laura Meriluoto, YTM, Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry; Petri Ruuskanen, YTM, Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry; Urpo Mönkkönen, VTM. Kirjoittajista osa työskentelee Sirkkulanpuisto ry:ssä ja osa toimii sen hallituksessa.

Sirkkulanpuisto kansalaisjärjestönä

Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry on 1980-luvun alkupuolella perustettu kuopiolainen raittius- ja kansanterveysjärjestö, jonka toiminta perustui alun perin kansalaisten oma-apuun, vertaistukeen ja osallisuuteen. Yhdistyksen synty osui yksiin niin kutsutun *Kohteiden kapina* -liikkeen kanssa (ks. Matthies 1990). Kohteiden kapina oli vaihtoehtoisen sosiaalipolitiikan liike, tutkimuksen ja toiminnan suuntaus, joka arvosteli valtiokeskeistä sosiaalipolitiikkaa ja sosiaalilityötä. Samaan aikaan perinteiset raittiusjärjestöt ja kuntien raittiuslautakunnat kävivät yhteiskunnan moraalisen ja sosiaalis-taloudellisen murroksen keskellä omaa eloonjäämiskamppailuaan.

Ensimmäisen kymmenen vuoden aikana yhdistyksellä ei ollut ainuttakaan palkattua työntekijää, vaan sosiaalipalveluita tarvitsevat henkilöt ryhtyivät auttamaan itse itseään. Toimijat tapasivat toisiaan itse perustamissaan paikoissa, muun muassa ruokakerhossa viimeisen myyntipäivän tuotteita keräämässä, valmistamassa ja yhdessä nauttimassa, kirpputorillaan ja kierrätyskeskuksessaan, vanhoja rakennuksia valtaamassa ja remontoimassa, omaa pikkubussiaan kunnostamassa ja kala- ym. retkillä ja leireillä sekä päivätoiminnan ja hätämaajoituksen järjestämisen merkeissä. Toiminnassa painotettiin oma-aloitteisuutta ja sitä, että ihmisille ei tulisi antaa valmiita ratkaisuja ja vastauksia. Niiden pelättiin aiheuttavan passiivisuutta. Sirkkulanpuisto sai vaikutteita Paolo Freiren sorrettujen pedagogiikan ajattelusta, eurooppalaisesta asunnottomuuden ja köyhyyden vastaisesta liikkeestä (FEANTSA) ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin käsitteistä, joka pohjautui käsitykseen ihmisen tarvehierarkiasta.

Viranomaisia Sirkkulanpuiston toiminta epäilytti ja esimerkiksi paikallinen raittiuslautakunta vastusti alkuun voimakkaasti yhdistyksen tukemista raittiusjärjestönä. Erityisesti viranomaisia epäilytti se, ettei yhdistys ollut minäkään virallisen organisaation kontrollin alla. Aila-Leena Matthiesin (1990, 38) mukaan viranomaisten oli vaikeaa mieltää, että heidän kaikkein vaikeimpien asiakkaidensa toiminta olisikin merkittävää epävirallista sosiaalilityötä tai edustaisi sitä asiakasorganisoitumista ja kansalaisaktiivisuutta, jota sosiaali- ja raittiusjärjestöjen tulisi lain mukaan tukea.

Myös Sirkkulanpuistossa tehtiin selvä ero oma-aputoiminnan ja virallisen sosiaalilityön välillä. Ensimmäisen katsottiin tarjoavan vapautta ja riippumattomuutta, jälkimmäisen kontrollia ja holhousa. 9.11.1984 päivätyssä yhdistyksen muistiossa todetaan näin: ”Vastakkain ovat A4-työtä tekevät byrokraatit ja palkatta toimivat vapaaehtoiset. Raittiusbyrokratian voimana ovat ennakkoluulot, kieltolakihenkisyys, holhousmentaliteetti, suuri toimisto ja lähes miljoonan

markan budjetti. Oman avun raittiuskerholla on vain heikkoja ja vahvoja ihmisiä toinen toisensa tukena, talkoohengessä ja päivä kerrallaan”. (Matthies 1990, 38–39.) Rönberg (1999, 94–97) kuvaa yhteisöllistä keskinäisapua ja sosiaalisia liikkeitä toisaalta sisäisen muutoksen suuntana, mutta myös ulkoisen vaikuttamisen mahdollistajana. Sosiaaliset liikkeet vaikuttavat sekä toimijoidensa että niiden ulkopuolella elävien ihmisten ihmisarvoon. Omassa asiassa vahvistumisen kautta mahdollistuu vaikuttamistyö. Sirkkulanpuiston osalta voidaan todeta, että oma-aputoiminta nähtiin niin vahvana mahdollisuutena, että sillä oli sosiaalisena liikkeenä mahdollisuus levitä.

Yhdistyksen toiminta laajeni ja työskentelykenttä muuttui 1980- ja 1990-lukujen taitteessa, kun asunnottomille tarkoitettu ja laajaa valtakunnallista huomiota saanut Likolahden pientaloyhteisön toiminta alkoi. Rakentaminen rahoitettiin julkisilla määrärahoilla ja kaupungin takaamalla lainoilla. Uudessa tilanteessa yhdistyksen toimintatapoja oli kehitettävä: haettiin julkisia avustuksia ja palkattiin päiväkeskustoiminnan vetäjä. Toimintoja tuotteistettiin palvelujen muotoon, mikä vaati pitkän kehitystyön. Kantavana periaatteena palvelutoiminnassa on aina ollut, että päihteiden runsaskaan käyttö ei ole esteenä ihmisen asumiselle, vaan asunto kuuluu kaikille perusoikeutena yhdistyksen tunnuslauseen ”Kunnon koti kaikille!” mukaisesti. Näin Sirkkulanpuisto alkoi tuottaa asumispalveluja päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiville ihmisille tarjoten pieniä vuokra-asuntoja sekä tukipalveluja kohderyhmälleen.

Uudenlainen palvelutoiminta edellytti yhteistyötä eri viranomaistahojen kanssa eikä yhteistyölle enää tässä vaiheessa ollut aatteellisia esteitä. Sirkkulanpuiston kriittisyys kohdistui nyt yksittäisten viranomaisten sijaan laajempiin yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Toisaalta yhdistyksen toiminnan ja arvostuksen kasvaessa viranomaistenkin suhtautuminen muuttui hyväksyvämmäksi. (Matthies 1990, 39)

Osa sosiaali- ja terveystalouden toimijoista ajatteli, että tuotteistaminen ja sen mukanaan tuoma markkina-ajattelu syö järjestötoiminnan peruslähtökohtaa eli vapaaehtoisuuteen perustuvaa kansalaistoimintaa. Samankaltaisia pohdintoja kansalaisjärjestön ydintehtävistä ja palveluntuottamisen mukanaan tuomista vaatimuksista käydään yhdistyksen arjessa tänäkin päivänä. Kuitenkin ajatus siitä, että kaiken toiminnan tulisi perustua vapaaehtoisuuteen, tuntuu tässä ajassa jo kaukaiselta. Matthiesin (2014, 43–44) mukaan oman edun tavoittelun vastakohta on kansalaisyhteiskunta, jossa palvelujen tuottamisen ohella painottuu sivistynyt ja moraalinen yhteiskunta. Kilpailutukset ja taloudelliset suhteet kuntiin ja valtioon ovat rapauttaneet kansalaisjärjestöjen riippumattomuutta. Toisaalta tutkija (2014, 50) muistuttaa sosiaalihuollon ja kansalaisyhteiskunnan yhteisestä taipaleesta Suomessa. Monia nykyisin itsestään selviltä

tuntuvia palveluita on pantu alulle kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen omana toimintana.

Kohti hybridiorganisaatiota?

Matthies (2007, 64 – 65) tuo esiin, että pohjoismainen järjestökentän tutkimus toistaa sellaisia järjestöjen erityispiirteitä, jotka ovat alkaneet elää itsestään selvinä myytteinä. Tarkemmin katsottuna monet näistä piirteistä kuulostavat Matthiesin mukaan vähintään ristiriitaisilta. Kuvatut ristiriidat kannustavat myös järjestöjä itsekriittiseen pohdintaan. Ensinnäkin tutkimusten korostamasta järjestöjen roolista hyvinvointivaltion ”vahtikoirana”, siis etu- ja painostusjärjestönä, löytyy viime vuosikymmeniltä tuskin lainkaan esimerkkejä. Toiseksi tutkimusten korostama särötön yhteistyö julkisen ja kolmannen sektorin välillä on ristiriidassa sen kanssa, että järjestöjen oletetaan olevan hyvinvointivaltion vahtikoiria. Tätä ristiriitaa Matthies pitää äärimmäisen huolestuttavana demokratian kannalta. Kolmanneksi kansalaisten ääntä ja osallistumista on vaikeaa tunnistaa ainakaan järjestöihin kohdistuneesta tutkimuksesta. Lisäksi Matthies toteaa, että kansalaisjärjestöjen erityisyys eli vastaaminen yhteiskunnallisiin haasteisiin on ainakin osittain myytti ja tutkimuksilla ei ole osoitettu, poikkeako kansalaisjärjestöjen toiminta muista sektoreista tässä suhteessa.

Tutkijan kuvaama tilanne haastaa itsekriittisyyteen erityisesti sen vuoksi, että kansalaisjärjestöjen kumppanuus muiden toimijoiden - erityisesti kunnallisten toimijoiden - kanssa on muuttunut. Kun järjestön roolina on sekä kansalaisjärjestön perinteinen tehtävä että julkisen sektorin lakisääteisten palvelujen tuottaminen, tulisi molemmissa rooleissa korostaa omia vahvuuksia ja toisaalta hyödyntää oman tehtävän toteuttamista niissä valinnoissa, joita eri rooleissa tekee. Sekamuotoisena organisaationa Sirkkulanpuistolla on järjestönä haastava tehtävä juuri kumppanuuksien näkökulmasta. Siitä syystä tulee panostaa läpinäkyvyyteen ja vahvaan vuorovaikutukseen eri järjestötoimijoiden kanssa sekä järjestöjen ja julkisen vallan välillä. Riippuvuus toisista on olemassa, eikä yksin pärjää.

Kolmannen sektorin asema sosiaalipalvelujen ja erityisesti päihdepalvelujen tuottajana on merkittävä. Järjestöjen osuus on ollut noin 16 - 18 prosenttia sosiaalipalvelujen tuotannosta. (TEM 2012; STM 2011.) Voittoa tavoittelevan markkinatalouden tuleminen sosiaali- ja terveystalouden toimijoiden kentälle on herättänyt kysymyksiä järjestöjen roolista palvelujärjestelmässä. Puhutaan “uudesta kolmannesta sektorista”, jossa järjestöpohjainen toiminta nojaa osittain elinkeinoelämän periaatteisiin (Kaleva & Valkonen 2014, 183).

Sirkkulanpuiston osalta voisi nähdä, että järjestö on uuden kolmannen sektorin rajapinnassa kehittämässä yrityksille ja julkiselle sektorille palvelumalleja, joista ainakin osa siirtyy markkinaehtoiseksi tuotteeksi. Kunnat tai kuntayhtymät voivat myös ilman erillistä neuvottelumenettelyä ottaa järjestöjen kehittämän palvelumallin omakseen. Näin järjestön ja laajemminkin kolmannen sektorin rooliksi jää tehdä sosiaalisia innovaatioita, saattaa ne alulle ja usein vetäytyä tuotantoprosessista silloin, kun rajapinta yrityksiin tai julkiseen sektoriin tulee kypsäksi.

Tällä hetkellä Sirkkulanpuiston työntekijöistä noin puolet toimii palvelutoiminnassa ja puolet Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamassa kansalais- ja kehittämistoiminnassa. Marginalisoituna paikallistoimijana tulevaisuuteen varautuminen on hankalaa, kun palvelutoiminnan kilpailutusten aikajänteet ovat nykyisin lyhyitä. Projekteissa luodun toiminnan jatkuminen ja juurtuminen vaatii pitkäjänteistä kehittämistä. Toimintamallit on pyrittävä levittämään ja juurruttamaan perustoimintaan ja palvelujärjestelmään laajemminkin. Kuitenkin tämä työ on melko epävarmaa projektien päätyttyä. Ei ole helppoa saada kumppanuuksia tai väyliä jatkaa projekteissa kehitettyjen mallien mukaista toimintaa.

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaan liittyvänä yleisenä periaatteena Suomessa on Asunto ensin -periaate, jonka mukaan asuminen on lähtökohta ja peruseriaate muulle sosiaaliselle kuntoutukselle ja tuelle (Asunto ensin). Periaatteen mukaista toimintaa Sirkkulanpuistossa on aina painotettu esimerkiksi siltä osin, että asumisen edellytyksenä ei ole päihtetömyys. Kuitenkin asumisen tuen näkökulmasta tarvitaan jonkinlainen porrastettu malli vaikeasti asutettaville, joille asumisen sosiaalinen tuki on olennainen osa kokonaisvaltaista sosiaalisen hyvinvoinnin tukemista.

Suuri muutos on vapaaehtoistoiminnan kutistuminen ja Matthiesin (2007) sanoin “kansalaisjärjestö vailla kansalaisia”. Syynä tähän on toiminnan muutos virallisemmaksi, toiminnan luonteen muutos palveluntuottajan rooliin. Vielä suurempia selittäjiä ovat monenlaisen byrokratian ja sen kautta tulevien esteiden lisääntyminen ja vaatimusten kiristyminen, jotka vievät toimintaa järjestävien aktiivien ajan. Isona haasteena on, kuinka kansalaisia saisi vapaaehtoistoiminnan piiriin esimerkiksi asumispalveluissa, joissa palvelut kilpailutetaan määrämuotoisena. Tämä tuo mukanaan esimerkiksi henkilöstön koulutus- ja kokemusehtoja, joka tuo työsuojelullisia haasteita esimerkiksi vapaaehtoisten tai vertaisten palveluprosesseihin osallistumiseen. Asiantuntijakeskeinen palvelutuotanto vaatisi järjestöiltä itsekritiikkiä siinä, miten asiakkaiden omatoimisuutta ja itsemääräämisoikeutta toteutetaan niin, että toimintaan saadaan sisällytettyä perinteistä vertais- ja vapaaehtoistoimintaa.

Sirkkulanpuisto tiedostaa kaksoisroolinsa olemassaolon. Edunvalvojana yhdistys joutuu suhtautumaan kriittisesti myös palvelujen ostajaan. Peruslähtökohtana on seistä tinkimättömästi heikoimpien puolestapuhujana ja heidän oikeuksiensa perääjänä. Tästä seuraa se, että järjestön perustehtävän on säilyttävä kirkkaana ja taustaideologian on oltava vankkana kaikessa toiminnassa. Ristipaineita ei voi välttää, mutta on pyrittävä toimimaan linjakkaasti muistaen toiminnan perusta.

Näköpiirissä olevia ristipaineita

Sote-uudistus sekä hankintalain ja sosiaalihuoltolain uudistukset ovat tuomassa uusia haasteita päihdetyön kentälle. Siirtyykö päihdetyö vahvemmin osaksi terveyspalveluja? Toisaalta terveyspalvelut ovat jo nyt kuormittuneita, minkä vuoksi paikallisia toimijoita ja järjestöpohjaista työtä tarvitaan. Ostajat tarvitsevat järjestöiltä tuottavuuslupauksia ja vaativat syvempää paikallistoimijoiden keskinäistä yhteistyötä. Kilpailutuksiin ja hankintoihin liittyy tietty hallinnollinen työ, johon tarvitaan erityisosaamista, jota kaikilla alan toimijoilla ei kuitenkaan ole. Tämän vuoksi järjestöjen on järkevää tehdä jo oma-aloitteisesti yhteistyötä esimerkiksi hallinnollisissa tehtävissä ja kehittämisprojekteissa. Näkökulma korostuu erityisesti paikallisten toimijoiden keskuudessa. Uhkana on myös, että isot monikansalliset toimijat tulevat sille pelikentälle, jossa perinteisesti on toimittu paikallisten kumppanuuksien ja joustavien yhteistyörakenteiden sisällä.

Olennaista uudessa sosiaalihuoltolaissa on asiakaskeskeisyyden vahvistaminen, asiakkaiden oikeusturvan parantaminen ja palvelujen saatavuus. Laista on luettavissa parannuksia asiakkaiden asemaan, mutta toisaalta laki määrittelee asiakkaiden palvelupolkuja entistä tarkemmin samalla kun huolenpitoa vaativa asiakasryhmä kasvaa. Jää nähtäväksi, mitä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tukeminen (8§), rakenteellinen sosiaalityö (7§) ja sosiaalinen kuntoutus (17§) tulevat tarkoittamaan suhteessa järjestöihin. Ainakin rakenteellisen sosiaalityön osalta lakitekstissä on vahva lupaus yhteistyöstä “paikallista sosiaalityötä sekä muuta palvelu- ja tukivalikoimaa kehittäen.” (Hallituksen esitys...) Rakenteellinen sosiaalityö käsitteenä (ks. esim. Pohjola, Laitinen & Seppänen 2014) tulee vaikuttamispyrkimyksineen lähelle kansalaistoimintaa, joten kiinnostavaa on nähdä, millaista kumppanuutta rakenteellisen sosiaalityön vahvistuminen kunnissa tuo kuntatoimijoiden ja järjestökentän välille.

Tulevaisuudessa järjestötoiminnan tarve tuskin vähenee. Entistä tärkeäm-

pää on puolustaa niitä, joiden kohdalla eriarvoistuminen ja palveluista putoaminen ovat todellisuutta ja jotka kohtaavat ongelmia yhteiskunnassa. Talouden kiristyessä ja rahoituskanavien (esimerkiksi Sote-ratkaisut) muuttuessa pitää järjestökentän vaikuttaa tulevaisuuden kysymyksiin aktiivisesti. Järjestöjen tulee olla äänessä, kun palvelutoimintaa, vertaistoimintaa ja kokemusasiatuntijuutta viedään 2020-luvulle. Tässä työssä Sirkkulanpuisto on omalta osaltaan mukana uudistaen toimintaansa unohtamatta perusideologiaansa.

Johtopäätökset

Toimintaympäristön muutos luo haasteita mutta myös mahdollisuuksia (esim. Kaleva & Valkonen 2014). Vuosien saatossa yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän muutokset ovat pakottaneet Sirkkulanpuiston toiminnan mukautumaan uusiin tilanteisiin. Toiminnan perusideologia *”Vahvojen ja heikkojen liitto”*; *”Toinen toistaan tukien, auta askel eteenpäin!”* *”Päivä kerrallaan”* -on pysytetty kuitenkin säilyttämään palveluntuottajan uudesta roolista huolimatta. Sirkkulanpuistossa tämä on vaatinut ja vaatii edelleen itsekritiikkiä, jotta perusideologia säilyy 30-vuotisjuhlavuoden jälkeenkin.

Haasteena on vertaistoiminnan virkistäminen ja sen pohdinta, mitä vertaistoiminta ja kokemusasiatuntijuus ovat tulevaisuudessa. Järjestötoimija tarvitsee joustavia, nopeasti muuntautuvia rakenteita, joilla on valmius vastata kansalaistoiminnan nopeisiin muutoksiin. Tässä ajassa hyväntekeväisyystyö tai erilainen tempauksiin osallistuminen ovat kansalaisten parissa suosittuja. Sen sijaan on varsin vaikeaa saada osallistujia kansalaistoimintaan, joka nojaa pidempikestoiseen, perinteiseen järjestötoimintaan.

Globalisaation, markkinaliberalismin ja muiden ideologisten ja tuotantoloogisten paineiden alle kolmannen sektorin toimijoiden on pyrittävä palauttamaan muutoksen mahdollistava elintila ja dynamiikka, jota ei voi hallita virastoista tai strategiaryhmistä käsin. Terveen ja yhteiskunnallisesti vaikeita aikoja kestävän kansalaisyhteiskunnan on oltava elastinen, vaikeasti mallinnettava ja hallittava sekä muutoksen mahdollistava. Jos tämä kulttuurinen maaperä tukahdutetaan ja kansalaisyhteiskunnan toimijat ahdetaan kapeaan muottiin, on jälki kansalaisten vapaaehtoisen toiminnan kannalta tuhoisaa. Tämän vuoksi kaikkea ei kannata myydä vain ”ajan hengen” sitä vaatiessa. Ei ole kestävää, että kaikkea kumppanuutta järjestöjen ja julkisen sektorin välillä ohjaa markkinahenkisyys. Tästä syystä on tärkeää, että järjestöt – Sirk-

kulanpuisto mukaan lukien – navigoivat ristipaineissa niin, että elintila kansalaisyhteiskunnan toimijana säilyy.

Kirjallisuus

- Asunto ensin -periaate. Saatavilla http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/asunto_ensin_-_periaate Katsottu 20.1.2015
- Hakaoja, Minna (2003). Sirkkulanpuiston toimintayhdistys 20 vuotta. Kuopio.
- Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavilla <http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=HE+164/2014&base=erhe&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD>
- Kaleva, Satu & Valkonen, Jukka (2014). Järjestölähtöisen auttamistyön uudet vaatteen. *Kansalaisyhteiskunta* 1, 180–187.
- Matthies, Aila-Leena (2014). Sosiaalihuollon ja kansalaisyhteiskunnan suhde sivistyneen demokratian peilinä. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere Vastapaino., 42–61.
- Matthies, Aila-Leena (2007) Toisenlainen kolmas sektori. Pohjoismaiden sosiaali- ja terveysjärjestöt tutkimuksen valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 72(1) , 57–71.
- Matthies, Aila-Leena (1990) *Kapinasta muutoksen malliksi. Vaihtoehtoinen sosiaalityö Suomessa*. Helsinki: Hanki ja Jää. Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (2014). Rakenteellisen sosiaalityön jäsentyminen. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. Kuopio: UNIpress, 281–294.
- Rönning, Leif (1999). Eriytynyt ja moniulotteinen kolmas sektori. Teoksessa Hokkanen, Liisa & Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Martti (toim.) *Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan monimaisuudesta*. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 78–100.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2011). Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä, kehittämisestä ja valvontaa koskevan lainsäädännön uudistaminen: Peruslinjauksia valmistelevalle työryhmän loppuraportti. Helsinki.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) (2012). Näkemyksestä menestystä. Toimialaraportit ennakoivat liiketoimintaympäristön muutoksia. Sosiaalipalvelut. Helsinki. Löytyy www-osoitteesta: http://www.temtoimialapalvelu.fi/files/2163/Sosiaalipalvelut_marraskuu_2012.pdf Katsottu 22.2.2015.